

Koncz Zsuzsa

A GYERMEKKOR KERTJE*

AZ IDILL

„Valaha forrásokon, berkeken,
a földön, s mit csak láthatok,
úgy tűnt nekem,
hogy mennyei fényár ragyog,
álom, mely tündöklő és eleven.”

William Wordsworth

A Kert felől jól ismert gyermekdal csendül a Tavasz hangjainak kórusával: „Süss fel Nap, fényes nap, kertek alatt báránkáim megfagynak!” Forrás-tiszta hangon tör elő, egyre erőteljesebben csobog, s elszántan kérleli a Napot, hogy fényével töltsse be az Eget és a Földet. A Gyermek énekel. Dala szellőként viszi hatalommal bíró gondolatait, melyek a mindenségbe zengik a teremtés fényét. Most egy kis időre abbahagyja az éneklést és vár. A válaszra. Várja, hogy megtörténjen a csoda. Gondolatban beszélgetést folytat a Nappal, odafordul hozzá és kéri, bújjon elő, mert szereti ragyogását, ahogyan pompába öltözteti a Kertet. Kéri a virágokért, és a fákért, mert látja, ők is szeretik a Nap sugarait, s a madarakért, hogy vidámabban daloljanak fényében, hogy a bogarak és hangyák is ebben az életadó világosságban, mint valami földöntúli öröm hírnökei, légiessen szaladjanak a kis sárga kankalin mögé, ahová a Gyermek várakozásában leheveredett és berendezkedett. Leveleit kezdi el simogatni. Lassan, minden egyes kis molyhos levelet. Ekkor szelíd bársonyosságuk megszólal a Gyermek hangjában, és újra felhangzik: „Süss fel Nap, fényes Nap!” Mintha imát mondana, úgy kéri a Napot, majd rábízta magát, hogy megtörténhessen a Csoda. Csendesen, tiszta szívvel, egész lényével figyel a Napot, éli a Csodát. Az almafáról egy fehér szirm száll a kankalin levelére. Megjöttem! – szól. A Gyermek mosollyal üdvözlö, majd felnéz a fára és így felel: Köszönöm! Pontosan tudja: a fehér szirm üzenetet hozott, most már ő is segít énekelni a dalt. Bekapcsolódik a zenébe, amely a Napot dicsőíti: „Süss fel Nap, fényes Nap!” A Gyermek maga az

* Forrás → *Ars Naturae. Ökológiai, társadalmi kulturális folyóirat* (Szeged), I. évf. 1–2. szám (2010), p. 278–288.

Öröm, még harsogóbban énekel, s a madarakkal együtt kórusban zengik: „Süss fel Nap, fényes Nap!”, egyszerre a Nap felragyog, királyi büszkeséggel, Ő maga a Törvény. A Gyermekek boldog, hiszen tudja, érte történik minden, most már játékát megkezdheti. Szalad a bárányok felé, s ugrálásukat, fickándozásukat utánozva felnevet. A Napba nevet, a Napba fürdik, a Napba él.

„[...] te kicsiny Gyermekek, de szabad s hatalmas,
ég-adta tökélyedben diadalmas:
boldogságod ellen küzdve vakon
mért sürgeted, kívánod oly nagyon –
úgyis jármukba fognak majd az évek!
Lelkeden hamar földi teher ül meg,
és a szokások is rádnehezülnek,
a fagy súlyával, s mélyen, mint az élet!”

William Wordsworth

Bizonyára sokak számára előtűnnek hasonló emlékképek, meghatározó élmények, amikor gondolatban sétára indulnak a Gyermekkor Kertjében. A „felőtt ember” furcsa, talán kissé félszeg mosollyal meséli a történeteket azokról az időkről, mikor még az erdei állatokkal beszélgetett, netán a villám istenével dacolt, vagy az erdő szentélyébe lépve bebocsátást kért, halkán, nehogy a bokor mögötti erdei manók (vagy törpék) kifürkésszék mondandóját. Eszébe jutnak örömteli emlékek, mikor a cseresznyefán gyümölcstől jóllakottan az eget fűrészte és elcsodálkozott azon, milyen tiszta kék az ég. Bizonyosság volt számára, hogy ez a kék él, és beszél hozzá, tanít és üzen, s tudta, ez az üzenet mindig aktuális és mindig elérhető, ha szívével felé fordulva jár-kei a világban. Emlékszik, hogy ismerte a fák titkait, hallgatta amint beszélgetnek, és elcsodálkozott, milyen gyorsasággal adják át egymásnak a híreket, gyorsabban, mint ahogy a szomszédos utcából haza szaladt. Emlékképei között felmerül, gyermekkorában hányszor elgondolkozott azon: miért éppen ilyen alakúak a fák és miért a föld felé nő gyökerük; a föld színe miért barna vagy fekete és az ég miért kék; az almát miért pont almának hívják és nem körtének és ki volt, aki nevet adott a létezőknek; hogyan lehetséges, hogy valami él majd meghal, hogy a virágok elhervadnak és miként az emberek, névvel és sorssal rendelkeznek?

Aki képes rá, emlékezzen: gyermekkorában hitte és tudta, hogy minden él és érez a maga módján, hogy a kő beszél, a patak üzen, ahogyan a nyom az őszibarackban, vagy a tó vizének fodra, a bodzabokor alakja, a levél színe és erezte, a

bogyó vagy egy növény édes-keserű íze. Tudta, amit gondol vagy elképzelsz, arról a kertnek, fának, a tó vizének, a kutyának, a levegőnek, a Napnak, az ég kékjének is tudomása van.

Akkor, ott, kimondatlanul is éreztük és éltük a Természettel való egységet, és az abból fakadó benső nyugalmat, hogy a világon minden rendeltetésszerűen a helyén van. Visszaemlékeztünk az összhangra, átéltük az Egésszel való harmóniát. Visszaemlékezésünkben jelen volt az eredendő tiszta kapcsolat a Teremtővel és a Természettel. Képesek voltunk átadni magunkat mindenkinek Teremtőjének. Mindezt kétségek nélkül, egy benső bizonyosságból fakadóan.

Később azonban a legtöbb esetben mindebből félszeg mosoly, legyintés marad, hogy „még gyermekként megtehettem”, egy kimondott vagy ki nem mondott vágyakozás valami után, ami teljesebb, amiben teremtőerő, béke, csend, öröm és illat, egyszóval harmónia volt. Igen gyorsan bábpólyába csomagoljuk ezeket az emlékeket, hogy elő ne bújjanak, és körbe ne repüljék penészkomolyságú, határidők közé szabott, felelősségteljes „felnőtt” életünket. Mégis gyakran tetten érhető, hogy eltitkolt vágyakozással elővesszük emlékeinket, megcirógatjuk, dédelgetjük egy kicsit, aztán gyorsan visszazárjuk, nehogy felsírjanak.

Kérdezzük meg tehát: valami elromlott vagy valamit elfeledtünk? Van bennünk bizonyosság annak jelenlétét illetően, ami a Természetben nemcsak mindig jelen van, hanem a Természeten túl mutat? Van-e még most is tiszta és közvetlen kapcsolatunk a Kerttel, a Természettel, Önmagunkkal, Istennel?

A FELEDÉS HOMÁLYA

Mindezek figyelembevételével vessünk egy pillantást arra a pszichológia által is vizsgált lelki folyamatra, amely az általános iskola kezdetétől a középiskola végéig a gyermekek viselkedésében, gondolkodásában, a világgal, a természettel való kapcsolatukban megmutatkozik. Aki gyermekekkel foglalkozik és őszintén érdeklődik benső világuk megnyilvánulásai iránt, továbbá némi érzékenységgel is rendelkezik a gyermekkor idilli állapotait illetően, a következő – napjainkban egyre határozottabb formát öltő és a szakemberek által énefejlődésnek nevezett – folyamattal találkozhat.

Iskolakezdés előtti időszakban a gyermek még természetes közvetlenséggel fordul környezetéhez, intuitív módon, mondhatnánk, a természetén túl lévőről való bizonyosság átélésével kapcsolódik a természethez (s ha ez utóbbi nincs határozottan jelen, az erre való képesség még érzékelhető és talán felébreszthető). Ebből adódóan a gyermek bensőjében – gyakran meglehetősen diszharmonikus környezetben is – képes a harmóniát átélni. Ahogy az iskolaéveit megkezdzi, ez a

harmónia fokozatosan felbomlik, a közvetlen tiszta kapcsolat megszűnik és nagyon kevés kivételtől eltekintve teljességgel széthull.

Közhely, hogy ma az ember a természetnek nem őrzője. Ám, akinek nincsenek szellemi perspektívái, a természet fölött álló benső viszonyítási pontjai, aki lénye legmélyén nem emlékszik Középpontjára, az hogyan és mi alapján tudna környezetével harmóniát kialakítani? A modern ember benső világát éppen ez a dekoncentrátság, szétesettség és szétszóródás jellemzi. Azonban nem hallgathatjuk el aényt, hogy e helyzet kialakításában az oktatás kulcsfontosságú szerepet játszik, hatására – s ez szellemi perspektívákból nézve szinte minden életterületen megmutatkozik – egyértelműen negatív irányban változik az ember környezetéhez, a világhoz, a természethez való viszonya. Az iskolákban, kevés kivételtől eltekintve egy mechanisztikus, anyagi, felszíni jellemzőkre összpontosító kapcsolat kiépítése kezdődik el.

A gyermek eddig ismeretlen világba (világképbe) lép, ahonnan eleinte űzött vadként igyekszik kiutat találni, majd némi nyomás hatására kénytelen beilleszkedni, átveszi és a többiekkel együtt folytatja a teljesítményért való hajszát, egy absztrakt gondolkodás által meghatározott követelménynek való megfelelést. Robbanásszerűen megnő az új információk mennyisége, s azon erőfeszítések válnak uralkodóvá, amelyek célja a legtöbb esetben száraz, halott adathalmaz rövid távú rögzítése. Ezzel sokan végérvényesen belépnek a feladathegyek, hátridők, számonkérések, összehasonlítások és fenytések világába. Az eddig fontos játékok, lények, figurák, mesék mágikus világa lassan tovatűnik, kevesebb idő marad az igazi játéokra, megfigyelésre, szemlélődésre, a csendre. A közvetlen, önfelelt létezés egyre ritkább, majd a középiskolába lépve megszűnik. A „tananyag” mint rohanó expressz járat elragadja, magába zártan viszi a Gyermeket, robog, hogy a világot az elődök ujjlenyomatától szennyes ablakán keresztül egy-egy villanásnyi időre megmutassa. És a Gyermek? Nézi és fejét kapkodja, s elfeledkezik arról – hisz nincs, aki emlékeztesse –, hogy valójában mit kellene látnia. Az őrzött kép széthull, eltávolodik önmagától, hogy aztán végképp ne legyen tudomása, honnan jött és ki ő valójában. A távolság által teremtett üresség helyét pedig megtölti a média, a divat, a közhely. Néhány év és a középiskola végeztével a vonat lassan megáll. Ekkor a természetben lenni már „tök ciki”. A világ végén teljes az unalom és az „idegesítő csend” elviselhetetlen. Ebben a zilált lelkiállapotban és középpont–tengely nélküli nihilben végre elkezdődhet az élet, azaz a belül elviselhetetlen szorongás és félelem rafinált önvédelmi technikával való elrejtése.

ÖSVÉNY A FÉNY FELÉ

„Az oktatás mindaddig nem lehet segítségünkre, amíg nem ad helyet a metafizikának. Tanuljunk bár természettudományos vagy humán tárgyat, ha a tanítás nem vezet metafizikai tisztázáshoz, vagyis alapvető meggyőződéseink tisztázásához, nem részesítheti igazi oktatásban az embereket.”

E. F. Schumacher

Képes-e ma az iskola, képesek-e a nevelők arra, hogy megteremtsék a lelki-szellemi alapokat, amelyek segítik a Gyermekkor Kertjére való visszaemlékezést? Milyen szemléletet, értékrendet közvetítenek, miként értik meg a világot és önmagukat, mit adnak át abból, s hogyan képesek alkalmas embereket valóban szellemi távlatokat nyitni? Van lehetőségük és megvan a képességük tanítani a visszaemlékezésre, a közvetlen és tiszta kapcsolatra, tiszteletre, imára? Kik azok, akik őrzik és gondozzák magukban a Gyermekkor Kertjét, akikben él egy benső igény felfelé tekinteni, s akik képesek az arra fogékonyakban ezt az igényt felkelteni és erősíteni?

Első lépésként érdemes abból kiindulnunk, hogy az előbbiekhöz mérten mi lenne a nevelés egyik alapvető feladata. Mindenekelőtt rávezetni a gyermeket, hogy saját természetével összhangban képes legyen felismerni, miként tekintszen önmagára és a világra, mihez kezdjen életével, s a benne rejlő legmagasabb lehetőségeket, saját természetére szabottan, hogyan tudja kibontakoztatni. Mindez úgy valósulhat meg, ha a nevelő képviseli és átadja a szellemi bázist, amely tartalmazza a legfőbb értékeket, eszmerendszert a világ, az ember és a mindenség eredetére és működésére vonatkozóan. Megmutatja, hogy az értékeket, az eszméket hogyan tudjuk lelkünkkel és szellemünkkel életre kelteni.

Hiszen a gondolkozás során bizonyos értékeszmékhez kapcsolódunk, s mindig egy értékrendet képviselünk. „[...] eszméssel vagy eszméken keresztül gondolkozunk, és [...] amit gondolkozásnak nevezünk, az általában előre meglévő eszmék alkalmazása egy adott helyzetre vagy tény együttesre. [...] hogy miként tapasztaljuk és értelmezzük a világot, nyilvánvalóan nagymértékben attól függ, milyen jellegű eszméssel van telítve elménk.”¹ Nagyon fontos tudni, hogy „egy

¹ „[...] az oktatás lényege értékek közvetítése, de az értékek csak akkor segítenek megtalálni utunkat az életben, ha elsajátítottuk őket; ha – úgymond – lelki-szellemi alkatunk részévé váltak. Vagyis többet jelentenek pusztán receptnél vagy dogmatikus állításnál: általuk gondolkodunk és érzünk, az értékek azok az eszközök, amelyekkel a világot nézzük, értelmezzük és ta-

létszemlélet a megfogalmazott összefüggéseken még akkor is túlmutat, ha lát-
szólag nincs szó másról, mint tények pusztán racionális összegzéséről. Az ember
és világának egyszerűbb leírása esetén is a létrehozott rendszerből mindig követ-
keztetések adódnak, bizonyos lehetőségek, potencialitások megnyílnak vagy ép-
penséggel elzáródnak.”² Az emberről és környezetéről alkotott – az iskola, a ta-
nárok által képviselt és továbbadott – szemlélet minősége, színvonala az állás-
fogalások, értékítéletek, vélemények, egyszóval a megfogalmazások szintjén
mindig egyértelműen megállapítható. A későbbiekben pedig hatása még látvá-
nyosabban megmutatkozik az egykori tanítványok lelki–szellemi életminőségé-
ben.

Így egyáltalán nem mindegy, hogy a tanár miként közelít egy kérdéshez, le-
gyen az a környezettel, társadalommal, történelemmel, matematikával, fizikával
vagy éppen a művészetekkel kapcsolatos. Ma már hangsúlyozni kell azt a triviá-
lis tényt, hogy másként tárul fel a világ annak számára, másként éli meg saját
sorsát, aki materialista, s másként, akiben él vallásos érzület és irányultság, érzé-
kenység a transzcendencia iránt. Mindkettő számára mást jelent élet és halál.
Megfelelő szemlélettel matematika, fizika és földrajz segítségével is lehet eleven
szellemi erőket közvetíteni és az úgynevezett „tényeket” élővé, „érdekessé” lehet
tenni, míg a művészetek, az irodalom, a zene tanítása is lehet szellemtelen, ha-
lott információanyag átadása (és itt legkevésbé sem arról a meglehetősen szűklá-

pasztaljuk. Amikor gondolkozunk, nem egyszerűen csak gondolkozunk, hanem eszmékkel gon-
dolkozunk. Elménk nem üres lap, nem *tabula rasa*. Ha gondolkodni kezdünk, ez csak úgy le-
hetséges, hogy elménk már telítve van mindenféle eszmével, amellyel gondolkozhatunk. Egész
fiatal- és gyermekkorunkban, mielőtt még az öntudatos és kritikus ész a küszöb öreként vagy
bírájaként működni kezdene, eszmék ivódnak be elménkbe csapatostul, nagy sokaságban. Azt
mondhatnánk, hogy ezek az évek számunkra a sötétség kora, amikor pusztán örökösök va-
gyunk; és csak a későbbi években tanulunk meg fokozatosan kilépni örökségünkől. [...] Az
összes filozófus – és mások is – mindig is nagy figyelmet szenteltek az eszméknek mint a gon-
dolkodás és a megfigyelés eredményeinek, de a modern időkben túlságosan is kevés figyelmet
fordítottak azoknak az eszméknek a tanulmányozására, amelyek a gondolkodás és a megfigyelés
működéséhez szükséges eszközöket szolgáltatják. A tapasztalás és a tudatos gondolkodás alapján
kis eszméket könnyen ki lehet lakoltatni, de a nagyobb, egyetemesebb vagy megfoghatatlanabb
eszméket már nem mindig olyan könnyű megváltoztatni. Sőt, még tudatosítani is nehéz őket,
tekintve, hogy ezek gondolkodásunknak eszközei, nem pedig eredményei – ily módon láthatjuk
azt, ami rajtunk kívül van, de nem egykönnyen láthatjuk azt, amivel látunk, magát a szemet.
De még ha tudatosítjuk is ezeket az eszméket, gyakran lehetetlen őket megítélni a köznapi ta-
pasztalás alapján.” Ernst F. Schumacher: A legnagyobb erőforrás az oktatás. In *Uő: A kicsi szép*.
Budapest, 1981, Közgazdasági és Jogi Kiadó, 82–84. o.

² Németh Norbert: Út Önmagához. In *Tradíció. A Metafizikai Tradicionalitás Évkönyve*
1999 (Debrecen, 1999, Kvintesszencia Kiadó), 213. o.

tóköri és lapos megközelítésről van szó, hogy valaki „humán vagy reál beállítottságú”).³

Mint látható, egy szemlélet kapcsán nem tények számbavételéről beszélünk, hanem egy bizonyos benső erő és tudás meglétéről és továbbadásáról. Az ember lényegi Középpontjával való kapcsolatról. „A teljes ember alkalmasint egészen kevés részletes tényszerű és elméleti tudással rendelkezik [...], de igazán érintkezik a középponttal. Nem kételkedik alapvető meggyőződéseiben, illetve élete értelméről és céljáról vallott elképелéseiben. Esetleg nem is képes mindezt szavakban kifejezni, de életvitele az érintkezés biztonságát sugallja, ami viszont lelkének benső világosságából ered.”⁴ Éppen ezért az igazi tanár megtisztítja az elmét, megvilágítja az eszméket és ily módon felfoghatóvá teszi a világot – írja Schumacher.

Az első és megkerülhetetlen lépés, amely köré – mint vízbe dobott kő köré a hullámok – a művelés elemei szabályosan rendeződnek nem más, mint az Ember eredetére vonatkozó tudás. Tudni a Középpontról, ahol önmagammal a legközvetlenebbül találkozom, ahol Istennel találkozom és ahonnan törekvéseimet irányítom. Ez az esszenciahordozó Mag, amely nélkül a nevelés művészete

³ „Nem a szakosodás a hibás, hanem az, hogy a tárgyak bemutatása általában nélkülözi a mélységet, és hiányzik belőle a metafizikai tudatosság. A tudományok tanításába nem építik be az adott tudomány előfeltevéseinek, a tudományos törvények jelentésének és jelentőségének, továbbá a természettudományoknak az emberi gondolkodás egész világrendjében elfoglalt helyének tudatos ismeretét. Ennek eredményeként a tudomány előfeltevéseit rendszerint összetévesztik a tudomány felfedezéseivel. A közgazdaságtant úgy tanítják, hogy egy csöppet sem tudatosítják: az emberi természetről vallott miféle szemlélet húzódik meg a jelenlegi közgazdasági elmélet mögött. Sok közgazdász voltaképpen maga sincs tudatában annak, hogy tanítása egy ilyen szemléletet feltételez, és hogy ha ez a szemlélet megváltoznék, szinte összes elméletét meg kellene változtatnia. Miként lehetséges a politikáról vallott racionális tanítás anélkül, hogy minden kérdést visszavezetnénk metafizikai gyökereire? A politikai gondolkodás szükségképpen összezavarodik és »kétszínű beszéddé« válik, ha folyamatosan elutasítjuk a vele együtt járó metafizikai és erkölcsi problémák szemügyre vételét. [...] Minden tárgy, még a legspecializáltabb is, egy középponthoz kapcsolódik; olyan, mint a Napból kibocsátott megannyi sugár. A középpontot legalapvetőbb meggyőződéseink alkotják, azok az eszmék, amelyeknek valóban hatalmukban áll irányítani bennünket. Más szóval, a középpontot a metafizika és az etika alkotja, olyan eszmék, amelyek, akár tetszik, akár nem, kívül esnek a tények világán. Minthogy kívül esnek a tények világán, a szokásos tudományos módszerrel sem bizonyítani, sem cáfolni nem lehet őket. Ez azonban nem jelenti azt, hogy pusztán »szubjektív« vagy »relatív« eszmék, illetve pusztán mesterséges konvenciók volnának. Meg kell felelniük a valóságnak, még ha kívül esnek is a tények világán – ami nyilvánvaló ellentmondás a mi pozitívista gondolkodóink számára. Amennyiben nem felelnek meg a valóságnak, egy ilyen eszmerendszerhez való ragaszkodás elkerülhetetlenül szerencsétlenséghez vezet.” E. F. Schumacher: I. m. 95–96. o.

⁴ Uo.

nem valósítható meg. Ennek hiányában az ember benső világa kaotikussá válik, nem találkozhat önmagával (Önvalójával), s valójában nem találkozhat a másik emberrel sem, hiányzik belőle ugyanis az, ami bármihez és bárkihez való kapcsolódás előfeltétele, a differenciált személy benső szabadsága és autonómiája. Mindezek teljes hiányával az ember életét, sorsát olyan erők irányítása alá helyezi, amelyekről semmiféle tudomása nincs. Ezmék, értékek, világos gondolatok, tiszta lelkiület nélkül ismeretlen, meghatározatlan, nem tudatos törekvések, befolyások irányítják életét, hiszen attól, hogy nem foglalkozik vele, benső centruma még nem üres. Megtölti a média, a filmek, reklámok, egy olyan kultúra, amely az esetek többségében az embert eltávolítja önmagától.

A szabadság nem választás, hanem teremtés kérdése és mindig összefügg a saját természet, a saját funkció betöltésével és megvalósításával is. Ahogy Platón kifejti Az állam negyedik könyvében, az igazságossággal olyan rend áll összhangban, ahol mindenki azt teszi, ami saját természetének megfelelő.⁵ A ma élő emberek nagy százaléka elfelejtkezett erről, s mindemellett még autonómnak képzelt választásai is más által irányítottak. Hogyan beszélhetünk ebben a helyzetben bármiféle tudatosságról, legyen az környezettudatosság, vagy tudatos életvezetés?⁶

⁵ [Itt talán nem felesleges emlékeztetnünk az olvasót: az, hogy – miként Platón kifejti – „az állambéli teendők közül mindenki csak egyfajta munkával foglalkozzék, azzal, amely természete szerint a legrátermettebb” (Az állam, 433A), az igazságosságnak valójában csak „árnyképe”, mert az igazságosság „mégsem az ember külső cselekedeteire vonatkozik, hanem a bensőkre, valójában önmagára és önmaga részeire, amennyiben nem hagyja, hogy lelke részei ne a maguk dolgát végezzék és belekontárkodjanak egymáséiba, hanem valójában jól megveti háza alapját {vagyis az értelem uralkodjék, lévén bölcs, és ő viseli gondját az egész léleknek; az indulat megkövesse és támogassa – 441E}. Uralkodik magán, rendet tart, barátja lesz önmagának, összhangba rendezi lelke három részét önkéntelenül, mint a zenei összhang három húrját: a magasat, a mélyet és a középsőt, és ha még valami közibük esik, azt is összebogozza, és a sokból mindenképp eggyé alakulva, magát mérsékelve és harmonizálva teszi, amit tennie kell, akár vagyonszerzésről vagy testápolásról, akár köz- vagy magánügyről van szó, és mindezekben azt véli és nevezi igazságos és szép tetteknek, ami ezt az állapotát megőrzi és építi, bölcsességnek e cselekvést vezérlő tudományt, igazságtalan cselekvésnek az ezt lerontó, tudatlanságnak pedig az igazságtalanságot építő hiedelmet.” Platón: *Az állam*. IV. könyv, 443C–444. Budapest, 2008, Cartaphilus Kiadó, 172. o. (Jánosy István fordítása) Lásd még ezzel kapcsolatban Ananda K. Coomaraswamy „Mi a civilizáció?” című tanulmányát, különösen a 23. jegyzetét, in *Ars Naturae. Ökológiai, társadalmi, kulturális folyóirat*. I. évf. 1–2. sz. Szeged, 2010, Életharmónia Alapítvány, 247. o. – a szerk. {Kocsi István}

⁶ A tudatosság kérdése napjainkban szinte mindig egy rendkívül alacsony színvonalon értelmezett önérvényesítés és az embert körülvevő fizikai világ komfortosabbá tételére törekvő benső irányultság vonatkozásában jelenik meg. A tudat, a tudatosság más területekre való kiterjesztése fel sem vetődik, hacsak nem a „tudatalattival” összefüggésben, amely ez esetben minden

A gyermek nevelésének egyik legfontosabb eleme tehát, hogy megtaníttjuk emlékezni és önnön Központjával a közvetlen kapcsolatot újra felvenni. Gondolkozásának kialakításában segítjük, eszméket, értékeket, álmokat és célokat adunk, amelyek irányt szabnak törekvéseinek és segítik a saját természetének megfelelő élet kibontakoztatásában. Az általunk képviselt és gyermekeinknek átadott értékeszmék minőségétől függ, hogy – ha él bennük törekvés – képesek lesznek-e felnőttként igazi természetük kibontakoztatására, individualitásnál magasabb önátélés megvalósítására, értékeket felismerni és a világban megjeleníteni, ettől függ, megőrzik-e a Gyermekkor Kertjét, és tudnak-e az Éggel és Földdel Harmóniában élni.

A nevelés ma nem több annál, hogy a gyermekekből „jó” állampolgárokat faragjanak. A „jó” alatt (és nem is mindig kimondatlanul) természetesen engedelmes fogyasztókat értenek, akik nem zúgolódnak a világgal szemben, hanem együtt „fejlődnek” azzal, hisznek a technikában, a végtelen gazdasági gyarapodásban. A tantervek szerint, ami fontos: a végső és lényegi kérdések elkerülése, s egyáltalán a valódi kérdésfeltevésre való képesség elpusztítása, de legalábbis más irányba terelése. A ritka kivételektől eltekintve a megismerés öröme szinte teljesen ismeretlen az iskolában. Mindarra, ami izgalmas és valóban lényeges, s amit az egész élet folyamán kitartóan kutatni érdemes, előre gyártott, semmitmondó válaszok tömegeit kapjuk. Az iskolában a világ tételekkel leírható, kipuskázható, érdektelen, száraz és kiszámítható, lexikonba való információk gyűjteménye, minden, csak nem élő és szerethető. Valami egészen más és teljesen különböző attól, ami a gyermekek lelkében él.

Kérdezzük meg tehát újra: valami elromlott vagy valamit elfeledtünk? Van bennünk bizonyosság annak jelenlétét illetően, ami a Természetben nemcsak mindig jelen van, hanem a Természeten túl mutat? Van-e még most is tiszta és

nem szorosan a fizikai világgal kapcsolatos benső állapot kaotikus gyűjtőhelye. A megismerésről mint a tudat magasabb létállapotok, tudatossági szintek (fokozatok, amelyek intenzitásban is különbözőek) megvalósításával kapcsolatos elemi törekvéséről nem hallani. Pedig mindez az ember természetéhez való viszonyában (is) döntő jelentőségű lenne. Ebből is adódik, hogy egy vallásos ember természetélménye gyökeresen eltérő lehet egy materialistáétól, hiszen – tanításaikból ez egyértelműen kiderül – minden világvallás ismeri a magasabb tudatszinteket és e szintek elérésére irányuló törekvést. Lásd ide vonatkozóan Horváth Róbert „A tudatosság fokozatai” (*Pannon Front*, VII. évf. 3. sz. [2001], 42–44. o.) és „Tradíció és ökológia” című írását (*Ars Naturae*, I. évf. 1–2. sz., 296–308. o.). Valamint Seyyed Hossein Nasr „Öntudat és tökéletes Önazonosság” (*Axis Polaris*, 1. sz. [Budapest, 2001. márc.] 29–36. o.) című tanulmányát.

közvetlen kapcsolatunk a Kerttel, a Természettel, Önmagunkkal, Istennel? Mit adunk át gyermekeinknek ebből? Csodát, álmokat, misztériumot, a kutatás, a létezés, az egyetlen igazság megismerésének örömét? Érzékenységet a világ fölött álló és a világban megnyilvánuló erők iránt, tiszta lelkületet, bátorságot, olyan látásmódot, amellyel a nehézségeket, a szenvedést is magasabb távlatokból képesek szemlélni és a világban pusztító erők kereszttüzeiben is helyüket megállni? Vagy egy mechanisztikus, kiszámított, értelmetlen, jelentés és csodák nélküli világot hagyunk örökül, amelyen változtatni csak a technika és a gazdaság eszközeivel lehet? Mit válaszolunk, ha egyszer megkérdezik: „Mi az, ami a világot valóban alakítja, a mennyiség uralma, vagy a Lélek hatalma?” Élnek-e bennünk még Wordsworth gondolatai:

„Születésünk csak álom s feledés:
létünk csillaga, lelkünk, mely velünk kél,
messziről ered, és
véget nem mivelünk ér:
nem teljesen emléktelen,
és nem egészen védtelen
jövünk az Istenből, ki otthonunk,
de fénycsóvát vonunk:
gyermekkorunkban a menny vesz körül!”

„Sem az aggodást, sem az örömet nem lehet szorozni”⁷ – írja Saint-Exupéry. Számok, pénz, jó állás, tanultság, díjak, földi hatalom itt nem segít, s a saját sors megélése, a saját életút végigjárása felett érzett öröm és meglegedettség messze túl van a bebiztosított egzisztencia kiszámítható, eltompult, kényelmes világán. „[...] a boldogságot úgy érzi magában az ember, mint valami csupa íz gyümölcsöt”.⁸ „[...] élni egy fának azt jelenti, hogy virágokat gyúr a földből”.⁹ „A fa beváltja azt, amit virágával ígért. Megvalósult. Az utolsó cseppig.”¹⁰

Sem az embert, sem a természetet nem lehet a jelenlegi természettudományos, pozitivistikus, materialista vagy a gazdaságra, kereskedelemre szűkített nézőpontokból megismerni. Az ember és természet kapcsolata nem szelektív hulladékgyűjtéssel, nem a fajok rendszerezésével, nem bio-élelmiszerek fogyasztásával vagy környezetbarát testápolók, szappanok és egyéb tisztálkodási szerek

⁷ Antoine de Saint-Exupéry: *Citadella*. Szeged, 2002, Lazi Könyvkiadó, 87. o.

⁸ Uo.

⁹ Uo. 86. o.

¹⁰ Hamvas Béla: Gyümölcsóra. In Uő: *Silentium, Titkos jegyzőkönyv, Unicornis*. Budapest, 2006, Medio Kiadó /Hamvas Béla művei. 17. köt./, 79. o.

használatával, s még csak nem is környezetkímélő tömegközlekedési eszközök vagy energiahordozók alkalmazásával válhat „harmonikusabbá”. Félreértés ne essék, mindez fontos. Azonban valami egészen alapvető benső feltétel mégis hiányzik, amely a lehető legszorosabb kapcsolatban áll lelki–szellemi beállítottságunkkal, életminőségünkkel, benső világunkkal, gondolataink tisztaságának fókával, azzal, amit oktatási intézményeinkben képviselünk és továbbadunk.

Ahogy a világot tapasztaljuk és átéljük, ahogy élünk, gondolkozunk, érzünk, táplálkozunk, amilyen kultúrát közvetítünk,¹¹ ahogyan gyermekeinket neveljük, a tevékenységek, amelyekre szoktatjuk őket, amilyen lehetőségeket nyitunk, s amilyen világot hagyunk számukra, abból alapvetően hiányzik a szellem realizálásáról való tudás és erő, az igazi szépség meglátásának alapja. E nélkül érthetetlen, semmitmondó költői túlzás marad csupán mindaz, ami nemcsak a nevelés esszenciája, hanem tulajdonképpen a természettel való harmonikus együttélés alapja is, s ami az emberi létforma számára valóban ősidőktől fogva feladat. Hamvas Béla ezt egyedülálló pontossággal és szépséggel a következőképpen fogalmazta meg:

„Mindaz, ami a világon van és él, dolog és ember, szellem és idő, magában a kegyelem (*gratia*, *kharisz*) magját őrzi, ahogy őrzi magában az aranykert ősi képét s az emléket, hogy tulajdonképpen az aranykertbe tartozik. Az emberekben és a dolgokban levő kegyelmet, a halhatatlan ragyogó aranymagot hívják Iránban *asának*. Ez Hermész Triszmegisztosz *théleszmája*. Ez a *gallama*: ez az arany, mert a világ eredetije nem az anyag, hanem a szellem és az ember eredetije nem a világ, hanem Isten. Az embernek ezt az aranymagot, ezt a *gallamát* kell kiművelni. Ez a művelés a kultusz. És a nevelés sem egyéb, mint a kultusz egy neme.”¹²

„A kultusz az ember apai szeretete és gyengédsége, öröme és szolgálata a természet iránt. Az ember tudja, hogy az idők elején, a teremtés első napján a paradicsomi, boldog, békés természet ura volt. Amikor az ember elanyagiasodott és bűnbe esett, a természetet magával rántotta. Nem a természet sötétítette el az emberi léte, hanem az ember bukása sötétítette el a természetet. Az embernek most vissza kell vinnie a természetet őslapjába, s a földet újra paradicsommá kell tennie, mint ahogy eredetileg az volt. A kultusz az a tevékenység, amelynek értelme, rugója, célja, hogy a természet újra égi természet, a föld újra égi föld legyen. A természetet a megvilágosodott ember emeli fel, és a megvilágosodott természet az ember igazi hazája.”¹³

¹¹ Lásd Lord Northbourne „A civilizáció fennmaradása” című írását (*Ars Naturae*, I. évf. 1–2. sz., 121–131. o.).

¹² Hamvas Béla: A sekína. In Uő: *Scientia sacra. Az őskori emberiség szellemi hagyományai*. 3. kiad. Budapest, 2006, Medio Kiadó /Hamvas Béla művei. 8. köt./, 329–330. o.

¹³ Hamvas Béla: Az asa. In Uő: *Scientia sacra. Az őskori emberiség szellemi hagyományai*. I. m. 277–278. o.